

Průzkum obvodových zdí trojlodí kostela Nanebevzetí Panny Marie bývalého cisterciáckého kláštera v Plasích

ZDENĚK CHUDÁREK

Klíčová slova: Plasy — klášterní kostel — románský portál — chrámové trojlodí

Úvod

V průběhu stavební obnovy památkových objektů lze mnohdy dospět k novému poznání jejich historického vývoje a kulturní hodnoty. Tak tomu je i v případě kostela Nanebevzetí Panny Marie v bývalém cisterciáckém klášteře v Plasích, který byl založen ve čtyřicátých letech 12. století. Postupně prováděná obnova střechy, fasád a také interiéru chrámu, financovaná až doposud především z prostředků *Programu zachrany architektonického dědictví*, přinesla řadu pozoruhodných zjištění, která zčásti znamenají zásadní změnu ve vnímání hodnot této v českém prostředí velmi významné sakrální stavby.

Obr. 1. Plasy (okr. Plzeň-sever), kostel Nanebevzetí Panny Marie. Západní raně barokní portál se sondážním průzkumem románského portálu. (Foto Z. Chudárek, 2007)



Přes dosavadní výzkum klášterního kostela v Plasích víme o jeho skutečném stavebním vývoji a hodnotách stále velmi málo. Obdobně je tomu i u ostatních středověkých objektů areálu. Přitom stojíme před zcela mimořádnými stavbami, a to jak z hlediska architektonického, tak i typologického.

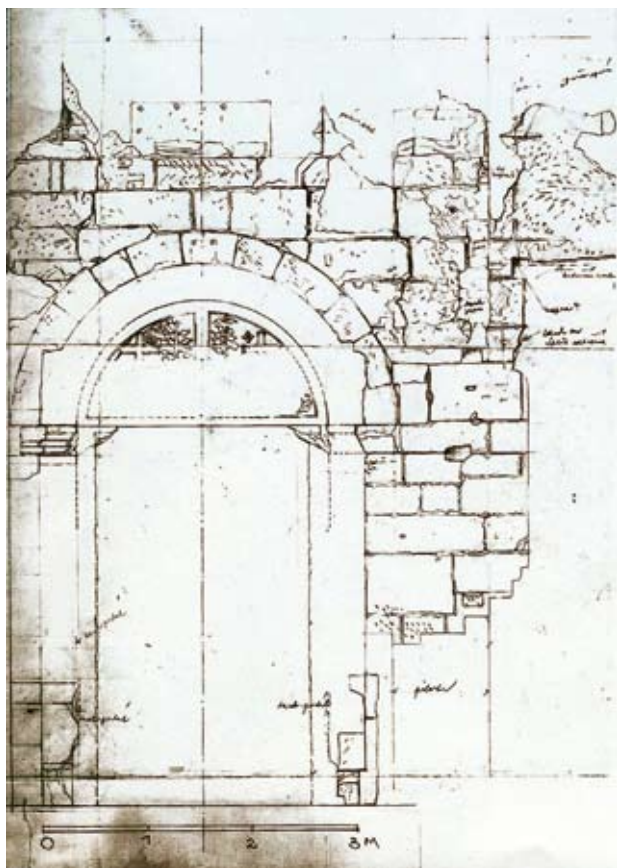
Vedle fortifikačních staveb se jedná především o královskou rezidenci s přílehlou patrovou kaplí sv. Václava a sv. Maří Magdalény ze čtyřicátých let 13. století. Původní královský palác byl J. B. Matheyem na sklonku 17. století vkomponován do novostavby barokní sýpky. Dalším významným středověkým objektem je původní sýpka (*granarium*) z počátku 13. století, v baroku stavebně upravená, především k obytným účelům.

Následující krátké připomenutí dosavadního průzkumu obou těchto významných středověkých, doposud chátrajících objektů má za cíl upozornit na jejich hodnoty a vyvolat badatelský zájem. Ten je zvláště potřebný v případě sýpky, jejíž současná celková obnova pro účely Muzea stavebního dědictví jako součásti Národního technického muzea v Praze je financována v rámci *Integrovaného operačního programu* z prostředků Evropské unie. Nová zjištění o stavební historii památkových objektů je možné v průběhu stavební obnovy získat, ale také, pokud není průzkum dostatečně zajištěn, je lze přehlédnout, minout nebo i jednou provždy docela ztratit.

Kaple sv. Václava a sv. Maří Magdalény a torzo královského paláce v přízemí přiléhajícího severního křídla sýpky jsou pravděpodobně v kontextu řádové architektury součástí ojedinělého stavebního souboru. Ten spočívá ve spojení dvou významem a provozem zcela odlišných funkčních celků, a to sídla fundátora a mnišské nemocnice (*infirmaria*),¹ které bezprostředně sousedily, avšak nebyly navzájem provozně propojeny. Podle výsledků dosavadních archeologických výzkumů měl palác dva trakty.² Západní trakt dodnes vynáší svými obvodovými zdmi část severního křídla barokní sýpky a východní, patrně vývojově mladší trakt je dochován pouze v základové partii pod úrovní současného terénu. U západního

1 CHUDÁREK, Z.: *Areál bývalého cisterciáckého kláštera v Plasích*, s. 32, 44–47.

2 KAMENICKÁ, E.: *Stavební vývoj areálu plaského kláštera ve světle archeologických výzkumů*, s. 36, obr. 10.



Obr. 2. Plasy, kostel Nanebevzetí Panny Marie. Západní románský portál, nálezová situace. (Kresba Z. Chudárek, 2005–2009)



Obr. 3. Plasy, kostel Nanebevzetí Panny Marie. Jižní špaleta západního portálu s odsekanou románskou stojinou ostění pod tympanonem. Pohled vzhůru. (Foto Z. Chudárek, 2007)

traktu paláce nebyl doposud zajištěn podrobný stavebně-historický průzkum. Ze stavební situace je zřejmé, že rozsah stavebního jádra paláce je větší, než bylo dosud zvažováno, a západní trakt je pravděpodobně dochován v celém svém půdorysném rozvrhu. Zatímco torzo paláce lze zkoumat i metodami stavebně-historického průzkumu, předpokládaná mnišská nemocnice je dnes neprozkoumanou, a tak neznámou archeologickou památkou. Jediným hmotným dokladem nemocniční stavby, původně propojené podle řádových pravidel s kaplí (sv. Maří Magdalény), může být nález románského portálu, učiněný v roce 1952 před západním průčelím patrové kaple.³ Odborný zájem o patrovou kapli trvá již více než sto let;⁴ obě kaple – horní i dolní – jsou součástí návštěvnického okruhu. Naproti tomu poznání královského paláce není zdaleka uzavřeno a jeho význam není plně zhodnocen.

Výsledkem stavebně-historických průzkumů, realizovaných v průběhu sedmdesátých let 20. století Státním ústavem pro rekonstrukci památkových měst a objektů v Praze, které předcházely projektové přípravě tehdy plánované generální obnovy areálu, bylo výrazné prohloubení poznání stavební dějin kláštera. V této souvislosti Dobroslav Líbal a Milan Pavlík prezentovali mimořádně významný nález torza západního štítu původní klášterní sýpky, který ve své době v odborných kruzích vzbudil velkou pozornost.⁵ Nové nálezy z roku 1993 a 2010 dále

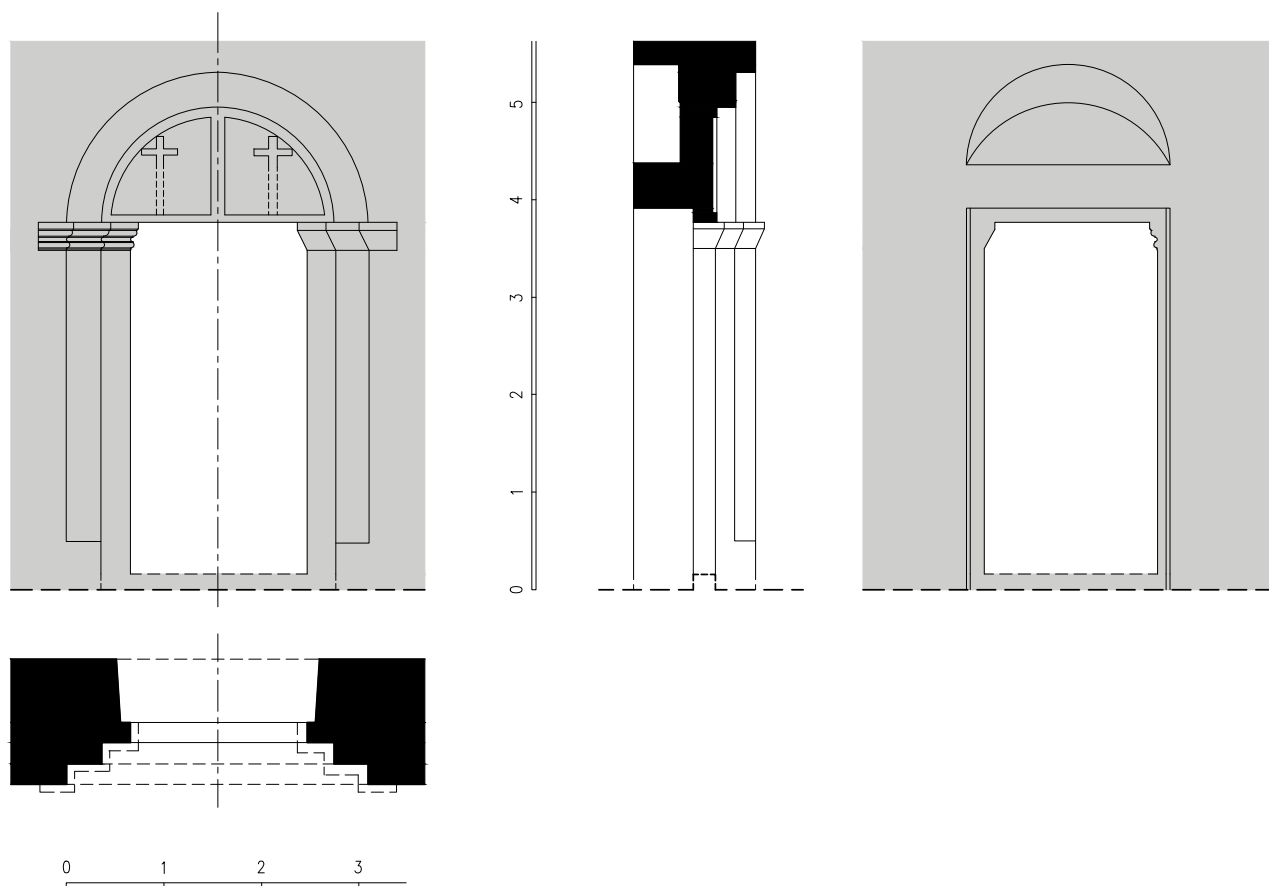
přibližují původní podobu sýpky.⁶ Podle polohy vstupních otvorů a tvaru a pozice doposud odhalených původních okenních otvorů je možné si představit dispoziční uspořádání románsko-gotické sýpky. Jednalo se o monumentální, patrně trojlodní stavbu s vnitřními zděnými, spíše však dřevěnými sloupy. Široká střední loď byla patrně trojetážová, boční lodi přízemní. Sýpka měla dva vstupní otvory do jižní lodi z prostoru původního řemeslného dvora. Ze západní ani ze severní strany nebyly původní vstupní otvory zjištěny. To podporuje názor, že v době výstavby kláštera sýpka ze severní a východní strany vymezovala hranici klášterního dvora. Mezi vstupními otvory s půlkruhovým ostěním jsou dochována v jižním průčelí sýpky, a to aspoň v torzálním stavu, všechna tři původní lomená okna. Z velké části dochované západní průčelí sýpky je v přízemí plné až na lomené okenní otvory do bočních lodí. Nad oknem jižní lodi je zachováno v úrovni druhé etáže další, výrazně menší okno, původně patrně

3 KAMENICKÁ, E., c. d., s. 35, obr. 9.

4 PODLAHA, A.: *Posvátná místa Království českého, Arcidiecese pražská*, 3. díl, *Vikariáty: Kralovický, Vlašimský a Zbraslavský*, s. 88–89; PODLAHA, A.: *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Kralovickém*, s. 192–199.

5 LÍBAL, D.; PAVLÍK, M.: *Románská budova klášterního dvora v Plasích*, s. 515–518.

6 Z. Chudárek v roce 2010 za přispění P. Kodery a J. Trnky.



Obr. 4. Plasy, kostel Nanebevzetí Panny Marie. Ideální rekonstrukce původního stavu západního románského portálu. (Kresba Z. Chudárek, 2008)

určené k větrání půdního prostoru nad boční lodí. Zato v druhé etáži hlavní lodi se západní průčelí vyznačuje dvěma relativně velkými, oboustranně nálevkovitými, půlkruhovými okenními otvory, které jsou vůči lodi asymetrické. Třetí okno tedy mohlo být situováno v severní části štítu, která byla v baroku razantně přebudována. Lze soudit, že západní štít byl v úrovni třetí etáže hlavní lodi vybaven obdobnými okenními otvory. Je také možno předpokládat, že východní průčelí, obrácené do vstupního nádvoří, bylo členěno okenními otvory podobně jako západní štítová zeď, ale bylo architektonicky výraznější. Analogie se sýpkami, známými z hospodářských dvorů (grangií) francouzských klášterů, navržená Dobroslavem Libalem již v roce 1980, tak dostává reálný rozměr. Vnější podobu sýpky z doby kolem roku 1600 přibližuje Willenbergova veduta plaského kláštera.

Přehled dosavadního výzkumu klášterního kostela Nanebevzetí Panny Marie a výsledky nových zjištění, souvisejících s probíhající památkovou obnovou, byly shrnuty ve sborníku semináře *Plaský klášter a jeho minulé i současné přínosy pro kulturní dějiny*, konaného v Plasích v roce 2005.⁷ Zásadním přínosem pro poznání stavebních dějin kostela byl nále z velké části dochovaného románského západního průčelí ze třetí čtvrtiny 12. století s původním monumentálním ústupkovým portálem, opatřeným reliéfním tympanonem. Nález románského západního průčelí a s tím spojené délkové vymezení středověkého

chrámového trojlodí ukončilo letitou odbornou diskusí o původní délce kostela.⁸

Průzkum západní obvodové zdi v interiéru hlavní lodi

Práce v období let 2006–2008 byly soustředěny na statické zajištění klenby tribuny a trhlin v klenbě hlavní lodi. Příprava nezbytného restaurování západního barokního portálu, spojeného se statickým zajištěním a konzervací románského portálu, byla přerušena s ohledem na termín navrácení restaurovaných varhan na západní tribunu. Po dokončení stavební obnovy tribuny a navrácení restaurovaných varhan na jejich původní místo byla tribuna uzavřena tesařskou zástěnou tak, aby práce mohly pokračovat dále v trojlodí. Průzkum v prostoru pod tribunou souvisel se zahájením obnovy interiérových omítek a byl především zaměřen na ověření podoby románského portálu z interiéru kostela.

7 CHUDÁREK, Z.: *Některá nová zjištění o stavebním vývoji klášterního kostela Nanebevzetí Panny Marie v Plasích ve 12. až 14. století*, s. 3–24.

8 CHUDÁREK, Z., c. d., s. 21.



Obr. 5. Plasy, kostel Nanebevzetí Panny Marie. Hřbitovní portál, polovina 12. století, vlasová šířka spáry pískovcových bloků. (Foto Z. Chudárek, 2009)

Při předchozí úpravě interiéru kostela ve dvacátých letech 20. století byla vlhkostí poškozená barokní omítka nahrazena novou omítkou s výrazným podílem cementu. To vedlo k urychlení degradace románských pískovcových kvádrů, které cementová omítka neprodyšně uzavřela. Proto bylo rozhodnuto plochy cementových omítek sejmout a nahradit je novou omítkou, zataženou do líce ošetřené a konzervované raně barokní omítky.

Okolnosti a popis nálezu románského ústupkového portálu s reliéfním tympanonem v ose západního průčelí byly zveřejněny na semináři v Plasích v roce 2005.⁹

V období let 2004–2005 byly vyčerpány možnosti průzkumu portálu z exteriéru, a to ve fázi před zahájením průzkumných a konzervačních prací, které je nezbytné provést v restaurátorském režimu (obr. 1, 2). Do té doby se předpokládalo, že v prostoru dveřního otvoru s plochým překladem jsou za ostění barokního portálu zazděny stojiny románského ostění a že z líce raně barokních špalet vystupují pouze konkávně probrané koutové konzoly. Při odstraňování ker cementové omítky na špaletách bylo záhy zjištěno, že románské stojiny ostění, v souvislosti se sestavením barokního portálu v šedesátých letech 17. století, byly odsekány až do líce původních románských špalet, které byly pouze omítnuty. Těsně za románskými stojinami ostění byly špičákem vyhloubeny do pískovcového zdiva špalet dvojice protilehlých, relativně velkých kapes, zazděných cihelnými dlaždicemi (obr. 3). Kapsy nepochybně sloužily pro závory, zabezpečující do rekonstrukce kostela v 17. století výplně ostění románského portálu.

Po dílčím sondážním odstranění cihelné zazdívky na jižní straně nadpražního meziprostoru, širokého 15 cm, bylo možno mezi dolní částí tympanonu románského portálu a rubovou stranou nadpražního překladu barokního portálu zdokumentovat překvapivé a zcela neobvyklé řešení. Konkávní útvar pod tympanonem, považovaný za poškozenou původní koutovou konzolu ostění, byl interpretován jako odsekaná a tvarově upravená průběžná zalamovaná náběžní římsa, společná s pravouhlými ústupky portálu. Náběžní římsa byla z vnitřní strany ostění seříznuta do vnitřního líce odsekané stojiny ostění.



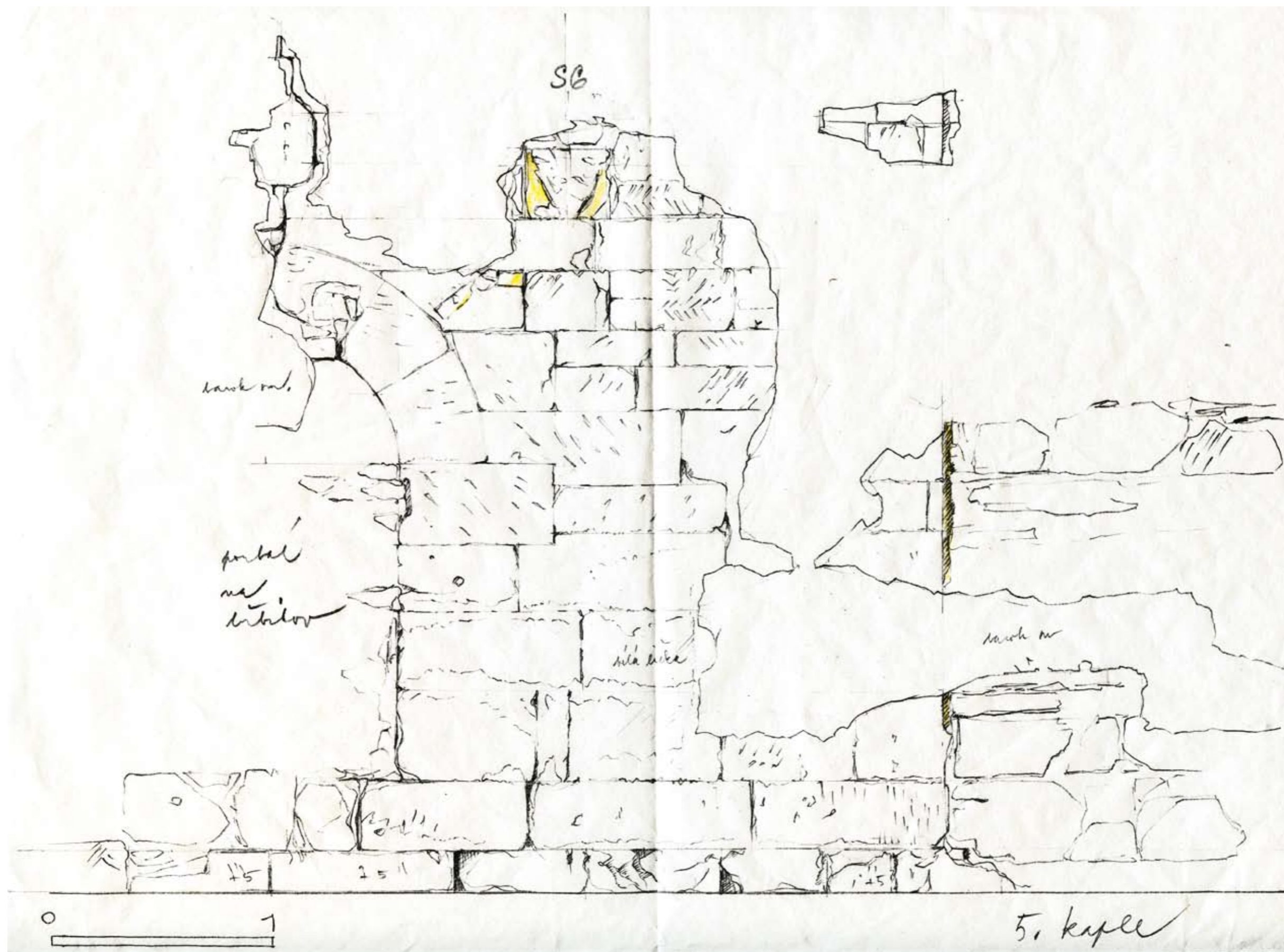
Obr. 6. Plasy, kostel Nanebevzetí Panny Marie. Odsekaná gotická konzola (S9) a krácená přípora. Vpravo nahoře fragment románské římsy pod zaniklou klenební patkou. Na římsě fragment románské omítky, zleva přetažen gotickou kletovanou omítkou. (Foto Z. Chudárek, 2009)

Dalším významným zjištěním byla skutečnost, že tympanon je i ze spodní strany opatřen plochým rámem šířky 9 cm a není podložen nadpražním překladem. Tím překvapení neskončila. V průběhu snímání cementových omítek bylo zjištěno, že ploché zastropení dveřního otvoru tvoří na celou jeho hloubku masivní románská pískovcová monolitická deska výšky 47 cm (!). Nad tímto atypickým překladem byla pak postupně odhalena půlkruhová nika se souvrstvím původních omítek a iluzivní malbou (viz ideální rekonstrukce portálu, obr. 4). Nika, popsána na jiném místě, byla nalezena díky malému otvoru v barokní, 15 cm široké zazdívce, jenž byl zaslepen až ve dvacátých letech 20. století.

Z hlediska poznání původního tvarosloví portálu je výzkum v zásadě ukončen. Tajemstvím zůstává větší část reliéfní výzdoby románského portálu, skrytá za nadpražní římsou jeho barokního nástupce.

Monumentální románský portál se dvěma ústupky, bez vložených sloupků, je opatřen jednoduchým soklem. Náběžní římsa zcela atypicky probíhá až do portálových stojin. Na severní straně je profilace antikizující (odspodu: pásek, obloun, pásek, výžlabek, pásek, obloun a horní krycí deska). Na jižní straně lze vidět pouhé okosení, které dobíhá do hrany krycí desky. Na náběžní římsu je

9 CHUDÁREK, Z., c. d., s. 15–16, obr. na s. 24.



Obr. 8. Plasy, kostel Nanebevzetí Panny Marie. Severní obvodová zeď mezi 4. a 5. kaplí s fragmentem hřbitovního portálu. (Kresba Z. Chudárek)

usazena ústupková archivolta bez dalších zdobných prvků. Půlkruhový tympanon z čelního pohledu skrývá v celé hloubce dveřního otvoru mohutný monolitický překlad, který je osazen patrně na polodrážku. Reliéfní tympanon je rámován a svisle rozdělen na dvě části. V každé z nich je znázorněn strom života a kříž.

Západní portál, vybudovaný ve třetí čtvrtině 12. století, dosahuje monumentálních rozměrů. Od současného prahu po hranu vrcholu půlkruhového zakončení portálu je vysoký 508 cm, světlá výška ostění od současného prahu je 364 cm a původní světlá šířka ostění je 182 cm. Proporce světlého otvoru portálu jsou tedy 2:1.

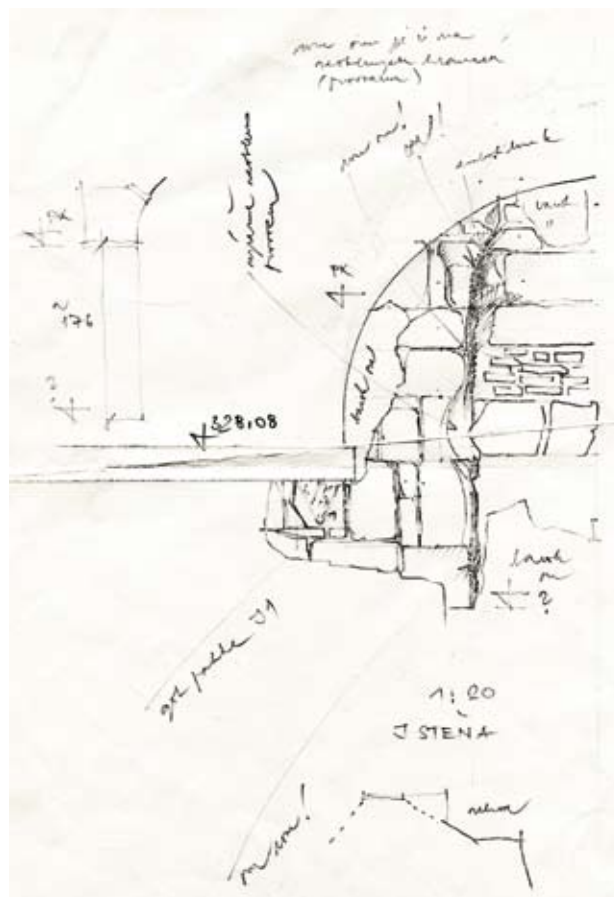
Průzkum obvodových zdí interiéru trojlodí kostela

Během let 2009 a 2010 pokračovala památková obnova interiéru kostela v bočních lodích statickou sanací trhlín kleneb a obnovou omítek na klenbách a na severní a jižní obvodové zdi. Při odstraňování ker cementové omítky bylo postupně odhaleno románské zdivo a raně barokní zazdívký starších otvorů. Rozsah sejmutých ploch byl na severní obvodové zdi, s ohledem na vyšší vlhkost, a tedy i značně větší plochy novodobých omítek, výrazně větší než na jižní obvodové zdi. V rámci náleзовé dokumentace byly všechny obnažené části stěn zaměřeny a kresebně a fotograficky zdokumentovány. Nejrozsáhlejší dvě plochy, odhalené na jižní obvodové zdi, byly graficky dokumentovány skicami, pořizovanými na místě. Grafická dokumentace odhalených ploch kvádřového zdiva severní obvodové zdi byla zhotovena v měřítku na základě skic a fotodokumentace.

Po raně barokní rekonstrukci trojlodí kostela v šedesátých letech 17. století byly boční lodi traktovány do sedmi polí se styčnými trojbokými výsečemi valené klenby, založené na soudobých pilířích mezilodní arkády. Pozice jednotlivých nálezů, uvedených v textu tohoto příspěvku, jsou lokalizovány do polí severní (S) a jižní (J) boční lodi, označených od západu k východu čísly I až VII. Konzoly zaniklé gotické klenby, nalezené v průběhu výzkumu, jsou označeny podle lodí (S a J) a číslovány (1 až 9) od západu směrem na východ. Vstupní otvory do druhotných kaplí v severní obvodové zdi jsou číslovány ve stejném směru. Výšková poloha nálezů, především klenebních konzol, je změřena od stávající podlahy v daném místě.¹⁰ Výšky jsou uváděny rovněž v jejich nadmořské hodnotě.

Nová zjištění o výstavbě chrámu ve druhé polovině 12. století

Původní pískovcové kvádřové zdivo okrové barvy, sledované v místech odstraněné omítky, má obdobně rozdílný charakter jako původní zdivo na již dříve dokumentovaných částech fasád, a to na západní fasádě severního transeptu a na západním průčelí.¹¹ Dolní část severní obvodové zdi do výšky přibližně 300 cm, obdobně jako na dříve sledovaných úsecích fasád, je sestavena z mimořádně



Obr. 7. Plasy, kostel Nanebevzetí Panny Marie. Jižní obvodová zeď (pole JI), náčrt náleзу fragmentu konvršského portálu. (Kresba Z. Chudárek, 2009)

pečlivě opracovaných pískovcových kvádrů značných rozměrů. Povrch pískovce je dokonale zarovnan šalírováním. Spáry jsou minimální a dosahují šířky pouhého 1(!) až 2 mm. Milimetrová spára je rovněž viditelná na torzu portálu v poli SV mezi 40 cm širokými bloky klenebního oblouku (obr. 5). Dokonale se povrch pískovcových kvádrů zachoval především ve východní části této obvodové zdi; v její západní části jsou jednotlivé zdicí bloky povrchově více narušeny.

Ve sledovaných úsecích jižní obvodové zdi (pole JI, JIV) nebylo mimořádně kvalitní kvádřové zdivo rozpoznáno.

Při průzkumu povrchu zdiva nebyly nalezeny kamenické značky, ostatně stejně jako na již dříve zkoumaných úsecích zdiva fasád.

Povrchová úprava spár zdiva, která v případě Plas se postupem času a zvyklostmi kameníků měnila,¹² se dochovala oproti dříve sledovaným fasádám pouze u nejstarší stavební fáze, tedy v dolní, kamenicky velmi kvalitní partii severní obvodové zdi. V této fázi byla malta rozetřena do

10 Podlaha u západního průčelí má výšku 324,51 m n. m., nad vyrovnávacím stupněm (pole IV) 324,66 m n. m. a u transeptu 324,76 m n. m.

11 CHUDÁREK, Z., c. d., s. 13–16.

12 Tamtéž.

líce enormně úzkých spár kamenných bloků tak, že spáry opticky zcela zmizely. V místě spáry byla pak provedena jemná ryska, jak je možné usuzovat ze sporadických nálezů. Povrchová úprava spár je na ostatních sledovaných úsecích zdiva značně narušena.

Původní pískovcové kvádrové zdivo je na líci ploché, bez plastických prvků. Jedinou zjištěnou výjimkou je torzálně dochovaný plochý nízký sokl výšky asi 30 cm (ve východní části trojlodí s ohledem na stupeň v současné podlaže jde o výšku zhruba 15 cm), předsazený asi o 5 cm. Shodný sokl je možné sledovat z vnější strany jižní obvodové zdi kostela, kde souvisel se severním křídlem křížové chodby.¹³ Mezi východním závěrem severní lodi (pole SVII) a severním polem transeptu je plochý sokl zakončen 7 cm vysokým oblounem. Sokl doplněný oblounem byl původně široký přibližně 90 cm. Toto zjištění může přiblížit šířku předpokládaného půlkruhového klenebního pasu, dělicího severní loď od transeptu. Patka tohoto klenebního pasu se nalézá ve výšce asi 430 cm nad současnou podlahou (329,06 m n. m.), a to jako krátký úsek původní pásové římsy, která je dalším, avšak již posledním nalezeným plastickým prvkem na povrchu obvodových zdí (obr. 6, vpravo nahoře). Torzo této římsy, vysoké 16 cm, má odspodu pouhé okosení, na kterém patrně ležela, bez jakéhokoliv odstupnění, odseknutá plochá deska. Shodný tvar jako tato klenební římsa má náběžní ústupková římsa na jižní straně románského vstupního portálu.

Obdobně jako na fasádách se i v interiéru bočních lodí dochovaly fragmenty omítek. Vedle ploch tenkých gotických omítek, na povrchu pečlivě kletovaných, se ojediněle vyskytuje starší omítková vrstva, charakteristická svým poněkud drsným povrchem. Tato omítka byla zatím v interiéru zjištěna pouze na dvou místech, nepočítáme-li půlkruhovou niku nad západním dveřním otvorem, které se budeme věnovat v souvislosti s gotickými omítkami. V malém rozsahu se dochovala na románské římsce klenebního pasu (pole SVII), kde je přetažena fragmentem gotické omítky. Druhý fragment zabíhá do spáry zazdívky torza portálu v poli II, tedy v těsné blízkosti barokního točitého schodiště na západní tribunu (obr. 7). Portál je v hraně, přibližně ve výši lidského pasu, provozem výrazně zaoblen. Tímto portálem velmi pravděpodobně vstupovali konvrši do svého chóru. Kolem dochované hrany portálu se při chůzi otáčeli a přecházeli na přilehlé schodiště v lodi kostela a je logické, že se stěny často přichytávali. Omítka je natažena i na zaoblené hraně a jsou na ní výrazné depoty nečistot. Nelze uspokojivě odpovědět na otázku, zda interiérová omítka byla nanášena již po dostavbě kostela nebo později. Omítka natažená na dlouhodobým provozem již zaoblené hraně portálu spíše napovídá o pozdějším vzniku. Mohlo se také jednat o opravu. S ohledem na další vývoj interiérových omítek kostela lze však zvažovat její provedení ještě ve 12. století.

Fragment takzvaného konvršského portálu rozšířil počet románských portálů v trojlodí na čtyři. Fragment hřbitovního portálu s půlkruhovým obloukem v severní obvodové zdi (pole SV, obr. 8) byl již znám z vnější strany.¹⁴ Z exteriéru, podle torza půlkruhového sklenutí, lze světlou šířku portálu odhadnout na 100–110 cm. Obdobnou situaci bylo možné sledovat i z interiéru, kde torzo sklenutí určuje světlou šířku špalet na přibližně 120–130 cm.

Od současné podlahy činila výška dveřního otvoru asi 230 cm; jeho práh byl zvýšen o 20 cm nad průběžný sokl. Portál byl pravděpodobně vybudován již kolem roku 1150 a sloužil do svého zrušení jako vstup na mnišský hřbitov.

Na jižní straně byly v souladu s řádovými pravidly již v románském období dva vstupní portály. Původní procesní portál (pole JVII) z křížové chodby, který sloužil mnichům pro vstup do kostela, byl počátkem 14. století nahrazen novým lomeným portálem. Z původního stavu zůstaly patrně pouze zazděné špalety dveřního otvoru. Západní špaleta je opatřena barokní přízdívkou šířky 17 cm.

Již výše uvedené torzo půlkruhového portálu (pole II, obr. 7) je značně poškozeno a nelze přesně určit výšku prahu (asi 327,15 až 337,30 m n. m.). Práh byl tedy ve výšce zhruba 260–275 cm od současné podlahy. Vstup do lodi kostela musel být zprostředkován vyrovnávacím schodištěm. Výšku portálu od prahu po patu jeho půlkruhového oblouku lze odhadnout na 180 cm.

Pro poznání stavebních dějin kostela je významný nález pozice původního, tj. středověkého lettneru, která přesně odpovídá barokní situaci (pole SIV, obr. 9). Barokní lettner byl téměř s jistotou kovový. Stopy po jeho osazení jsou patrné jak na severní obvodové zdi, tak i na přilehlém mezilodním pilíři. V původním zdivu i v druhotné zazdívce je zde vysekána mělká drážka, šířky 8 cm, a to až do výšky 240 cm nad podlahou, kde je zazděna kapsa pro usazení horní kotevní pásnice. Nad otiskem barokního lettneru byla odhalena pravidelná kapsa v kvádrovém zdivu se spodní hranou ve výšce 270 cm nad podlahou. Kapsa má výšku 21 cm a šířku 18 cm. Na jejím zadním čele, v hloubce 41 cm, je v dolní části patrný omítkový otisk půlkruhového trámu, širokého 11 cm. Celková výška původního lettneru, patrně s horním dřevěným vazníkem, činila tedy ve vztahu k současné podlaže přibližně 290 cm. Shodná pozice románského i barokního lettneru napovídá, že v tomto místě měly mezilodní pilíře – románské i barokní – přibližně stejnou polohu.

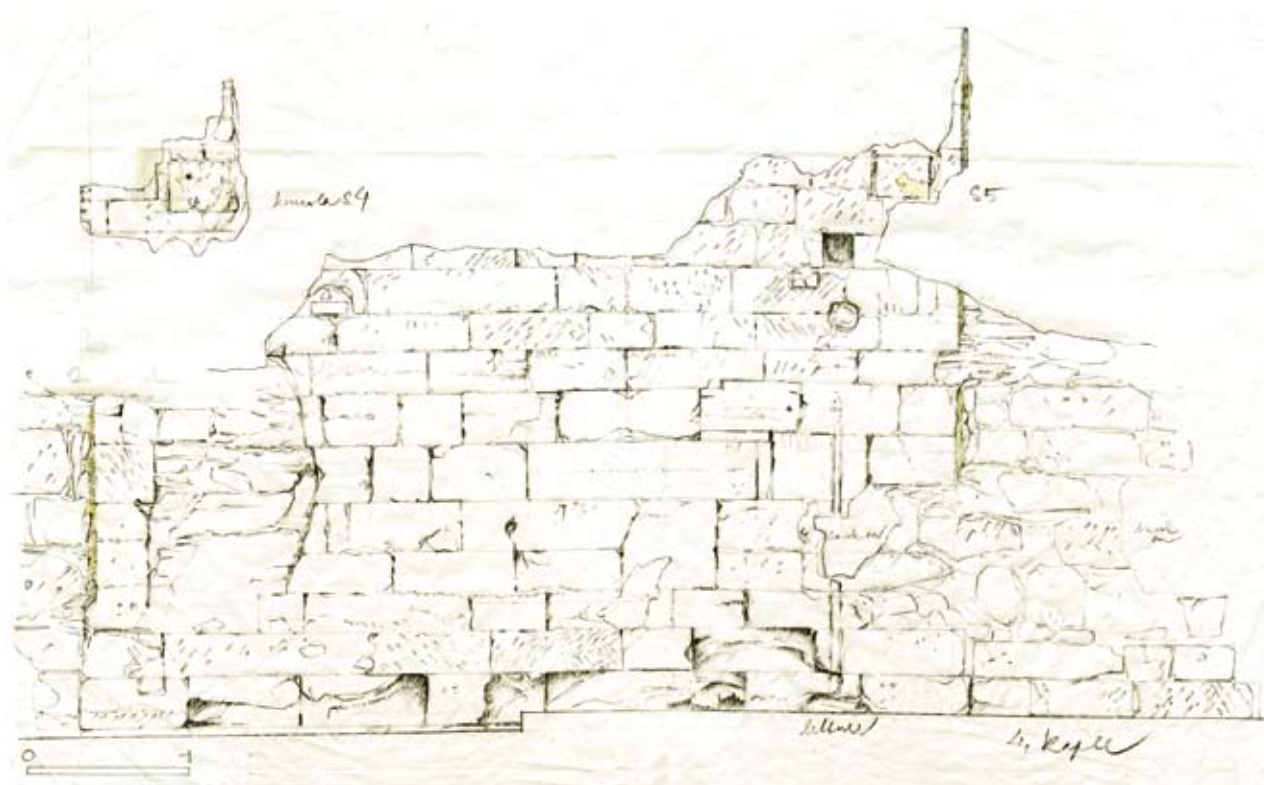
Nová zjištění o výstavbě ve 13. a v první polovině 14. století

Klášteří kostel a také konvent prošly v tomto období rozsáhlými stavebními úpravami. Z vnější strany jižní obvodové zdi kostela, v místě severního křídla křížové chodby, bylo možno již dřívějšími průzkumy upřesnit délku románské křížové chodby a její gotické úpravy, včetně sklenutí křídla chodby do sedmi polí.¹⁵ Pro traktování polí gotické klenby severního křídla křížové chodby jsou určující torzální, odsekané konzoly se zkrácenými, rovněž odsekanými příporami, dochované na obvodové zdi chodby, společně s kostelem. Druhotně vložené klenební konzoly do románského kvádrového zdiva bylo možno v křížové

13 CHUDÁREK, Z., c. d., s. 9.

14 CHUDÁREK, Z., c. d., s. 13–14.

15 LANCINGER, L.; HORYNA, M.: *Kostel Nanebevzetí Panny Marie*, s. 26; CHUDÁREK, Z., c. d., s. 8–10.



Obr. 9. Plasy, kostel Nanebevzetí Panny Marie. Severní obvodová zeď mezi 3. a 4. kaplí. (Kresba Z. Chudárek, 2010)

chodbě poměrně snadno identifikovat, neboť omítky zde téměř docela chybí.

Již při zahájení zednických prací v roce 2009 byla v jižní lodi (v poli JIV, obr. 10) odhalena odsekaná klenební konzola a krácená přípora (J4), obdobně jako z druhé strany zdi v křížové chodbě, druhotně vložená do románského kvádrového zdiva. Horní spára kamenného bloku s odsekanou konzolou je zde ve výšce 352 cm nad současnou podlahou, krácená přípora je dlouhá 80 cm. Podle otisku byla přípora široká asi 20 cm. Nad ní se v místě předpokládané hlavice oboustranně rozšiřuje druhotná zadržka. Spodní hrana výběhu žeber se tedy nalézala ve výšce zhruba 460 cm nad současnou podlahou (tj. přibližně 329,10 m n. m.), a to za předpokladu, že hlavice měla výšku 30 cm. V jižní lodi byla dále odhalena odsekaná konzola v blízkosti portálu konvršů (J1). S ohledem na dobrý stav barokní omítky jižní lodi byla dále sondážním výzkumem identifikována pouze poloha konzoly J7.

Na severní obvodové zdi v interiéru chrámového trojlodí byly v průběhu zednických prací a cíleným průzkumem postupně odhaleny všechny odsekané gotické konzoly z výrazně světlejšího pískovce, než je pískovec románského kvádrového zdiva (číslovány od západu směrem na východ S1 až S9). Pouze předpokládaná konzola v severozápadním nároží lodi (S0) zůstala skryta pod barokní přízdívkou. Odsekaná krácená gotická přípora, délky 71 cm a šířky 21 cm, se zde dochovala jen nad konzolou v bezprostřední blízkosti původního klenebního pasu mezi severní lodí a transeptem (S9, obr. 6). Tato relativně nejlépe dochovaná konzola má horní plochu ve výšce 332 cm nad podlahou. Její dnes odsekaný kalichovitý tvar se ve spodní části

rozšiřuje, na boční straně konzoly se dochoval reliéf s bobulemi. Konzola měla patrně rostlinný dekor. Podle otisků na pískovcových blocích odsekaných konzol byl kompozičně uvolněný gotický rostlinný dekor ještě na konzolách S4 a S8. Ostatní konzoly měly, podle zjistitelných indicií, geometricky jehlancový tvar (S3; srv. obr. 6). Jistou anomálií vykazuje předpokládaný blok konzoly S5 v blízkosti původního lettneru; druhotně vložený blok je zde odsekan plošně a částečně upraven gotickou omítkou. Na některých blocích konzol jsou rezidua okrového nátěru. Výšky horní hrany odsekaných konzol na severní obvodové zdi jsou poněkud odlišné: od podlahy v západní části trojlodí (přibližně 324,53 m n. m.) se pohybují mezi 330–356 cm.¹⁶ Hlavice mohly být ve shodné úrovni díky proměnné výšce krácených přípor. Také však mohly mít rozdílnou výšku a akceptovat tak shodnou vrcholnici křížové klenby při nestejně šířce klenebních polí.¹⁷ U zkoumaných konzol jižní obvodové zdi nebylo výškové zaměření provedeno s výjimkou konzoly J1 (327,88 m n. m.). U konzol J4 a J7 jižní lodi jsou v půdorysné pozici odchylky kolem 60 cm oproti protilehlým konzolám.

16 Absolutní výšky jsou (není měřeno geodeticky) S1 327,85 m n. m., S2 327,91 m n. m., S3 327,95 m n. m., S4 328,06 m n. m., S5 328,07 m n. m., S7 327,93 m n. m., S8 327,99 m n. m., S9 328,08 m n. m.

17 Ty měly různou šířku, a to: pole mezi S0 a S1 393 cm, pole mezi S1 a S2 500 cm, pole mezi S2 a S3 422 cm, pole mezi S3 a S4 427 cm, pole mezi S4 a S5 425 cm, pole mezi S5 a S6 423 cm, pole mezi S6 a S7 489 cm, pole mezi S7 a S8 300 cm a pole mezi S8 a S9 474 cm.



Obr. 10. Plasy, kostel Nanebevzetí Panny Marie. Jižní obvodová zeď (JIV) s nálezem odsekané gotické klenební konzoly a krácené přípory (J4). (Foto Z. Chudárek, 2009)

Podle výsledků průzkumu konzol lze konstatovat, že boční lodi plaského románského kostela byly v gotice traktovány do devíti polí křížové žebrové klenby (obr. 11). Z klenebních polí severní lodi má při severní obvodové zdi enormně krátkou šířku pole osmé, a to jen asi 300 cm (mezi S7 a S8). Naopak výrazně větší šířku má pole druhé, a to 500 cm (mezi S1 a S2). Nelze jednoznačně určit příčinu těchto nepravidelností; mohla sice souviset s nepravidelným rytmem pilířů mezilodní arkády, ale to je málo pravděpodobné. Meziklenební žebra však nemusela být kolmá k podélné ose lodi, mohla vytvářet lichoběžníková pole. Přiléhající sedmé a deváté pole k nejužšímu osmému poli jsou při obvodové zdi širší než většina dalších polí, a to přibližně o 50 a 70 cm. S tímto přidaným rozměrem se osmé pole dostává na průměrnou šířku (kolem 425 cm). Enormní délka druhého pole se však takto korigovat nedá.

Dnes již jedinou připomínkou gotické klenby hlavní lodi kostela je Willenbergova veduta plaského kláštera (1600), na které je chrámové trojlodí zachyceno v destruktivním stavu a na severní zdi hlavní lodi jsou zakreslena čela klenby.¹⁸

Klenební konzoly na severní obvodové zdi respektují traktování z interiérů nalezených špalet širokých vstupů do šesti kaplí, dodatečně provedených v románské obvodové zdi.¹⁹ Vstupní otvory do pěti kaplí byly objeveny v rámci stavebního průzkumu fasády severní boční lodi

v roce 1997.²⁰ Obnova fasády však doposud provedena nebyla. Vstup do šesté kaple (pozici čtvrté od západního průčelí), které musel ustoupit původní portál na hřbitov, byl identifikován teprve v roce 2010 po sejmutí interiérové omítky. Z tohoto vstupního otvoru se dochovala pouze západní špaleta, v exteriéru skrytá za přizděným barokním polopilířem; z druhé strany byla špaleta odbourána a barokní zazdívka dobíhá až k torzu románského portálu. Ze zaniklých gotických kaplí (třech v mnišském chóru a třech v západní části trojlodí kostela) se tedy dochovaly pouze oboustranně okosené kolmé špalety, které vynášely triumfální oblouky. U západní špalety vstupního otvoru do první kaple je okosení doplněno pravoúhlým ústupkem (obr. 12). Špalety je možné sledovat maximálně do úrovně parapetů barokních oken (329,09 m n. m.), kde dosahují výšky maximálně něco přes 400 cm. Ve výšce kolem 60 cm od současné podlahy jsou torzálně dochované nebo jen částečně odkryté mírně miskovitě náběhy okosení hran špalet, široké přibližně 11 cm. Tvarovou výjimkou jsou náběhy okosení špalet vstupních otvorů dvou kaplí nejbližší transeptu (páté a šesté kaple); náběhy zde mají mírně esovitý až drápkovitý tvar (obr. 13).

Špalety portálů byly vytvořeny kamenickým vysekáním z blokového románského zdiva. Pouze u západní špalety vstupního otvoru druhé kaple (pole SII) byla zjištěna gotická vyzdívka z cihel formátu 27/14(?) / 9 cm.

V jižní obvodové zdi v západní části lodi před lettnerem (pole JIV) byly zdokumentovány dva obdélné výklenky. Zazděný výklenek v poloze schodu podlahy byl odkryt jen částečně, výklenek vzdálený 82 cm západně od schodu byl odhalen v celém rozsahu. Tento výklenek, s parapetem ve výšce 78 cm nad podlahou, byl z východní strany zúžen cihlami gotického formátu o zhruba 30 cm. Výklenek, v upravené velikosti o výšce 86 cm a šířce 56 cm, byl opatřen pískovcovou parapetní deskou výšky 13 cm. Za uvolněnou zazdívkou výklenku z lomového kamene byl v průběhu stavebních prací patrný vnitřní prostor, vysekaný špičákem. Výklenek sloužil patrně k pohřebnímu účelu. Obdobná řešení pohřebních výklenků v jižní obvodové zdi chrámového trojlodí jsou známa například z cisterciáckých klášterů v Heiligenkreuzu (1133) a Žďáru (1251).

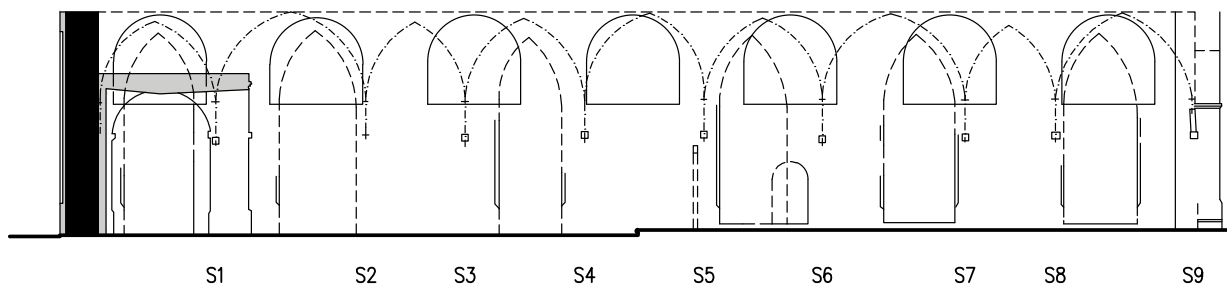
Na líci románského kvádrového zdiva obvodových zdí je v nepatrných torzech dochována tenká, dokonale zatažená, velmi světlá omítka. Na okosení i ve špaletách vstupních otvorů do zaniklých kaplí v severní obvodové zdi se však tato omítka dochovala ve velkém rozsahu. Obdobná omítky byla v četných krách nalezena na doposud sledovaných fasádách. Na okosení špalet vstupních otvorů první a třetí kaple je však dále pod kletovanou omítkou natažena výrazně odlišná, hrubá, pačoková omítky se světlým nátěrem. Na kletované omítky jsou rovněž dochovány nátěry, které jsou velmi světlé. Avšak na okosení špalet šesté kaple je možné z exteriéru sledovat výraznou polychromii v sytých červených odstínech. Červený, vybledlý nátěr byl

18 LANCINGER, L.; HORYNA, M., c. d., s. 16.

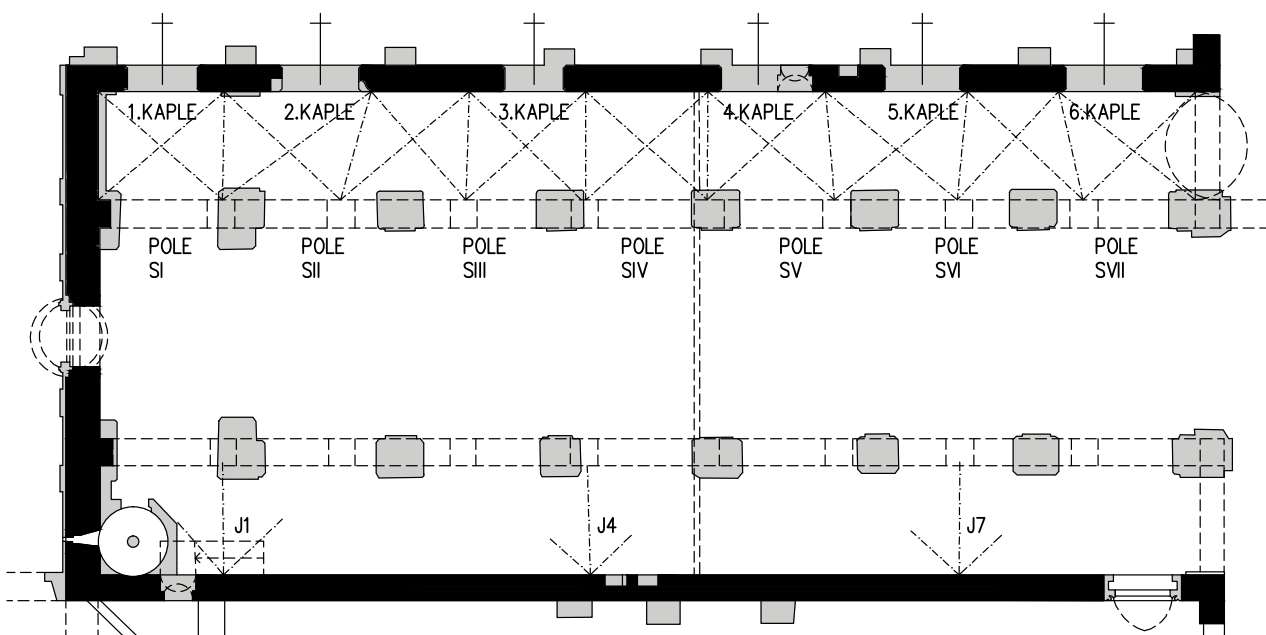
19 1. kaple cca. 240 cm, 2. kaple cca. 260 cm, 3. kaple cca. 200 cm, 4. kaple (?), 5. kaple cca. 260 cm, 6. kaple cca. 260 cm.

20 CHUDÁREK, Z., c. d., s. 14.



PODÉLNÝ ŘEZ



PŮDORYS



0 1 2 3 4 5 10 15

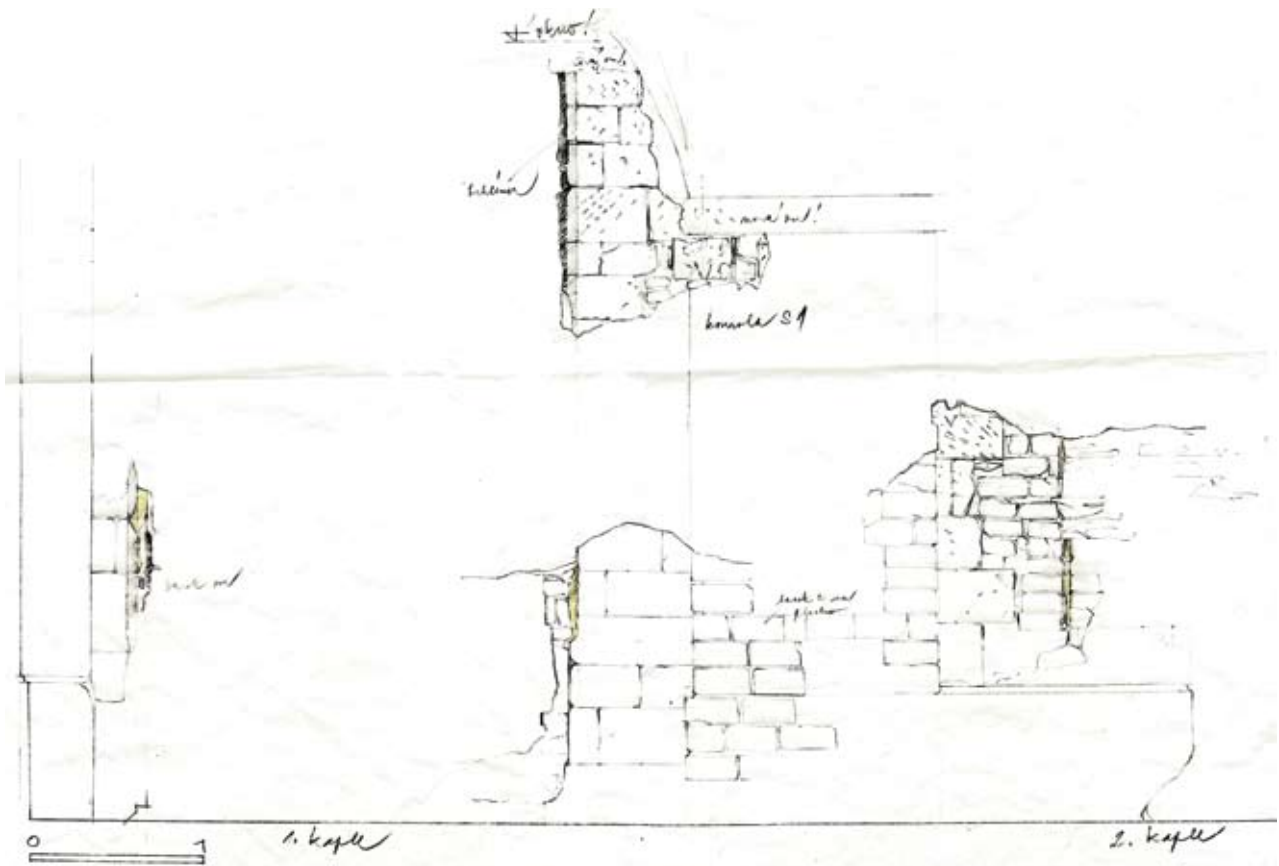
 ZDIVO 2. POLOVINA 12. STOLETÍ
 OSTATNÍ ZDIVO DOCHOVANÉ DO SOUČASNOSTI

Obr. 11. Plasy, kostel Nanebevzetí Panny Marie. Půdorys a podélný řez severní lodí. (Kresba Z. Chudárek)

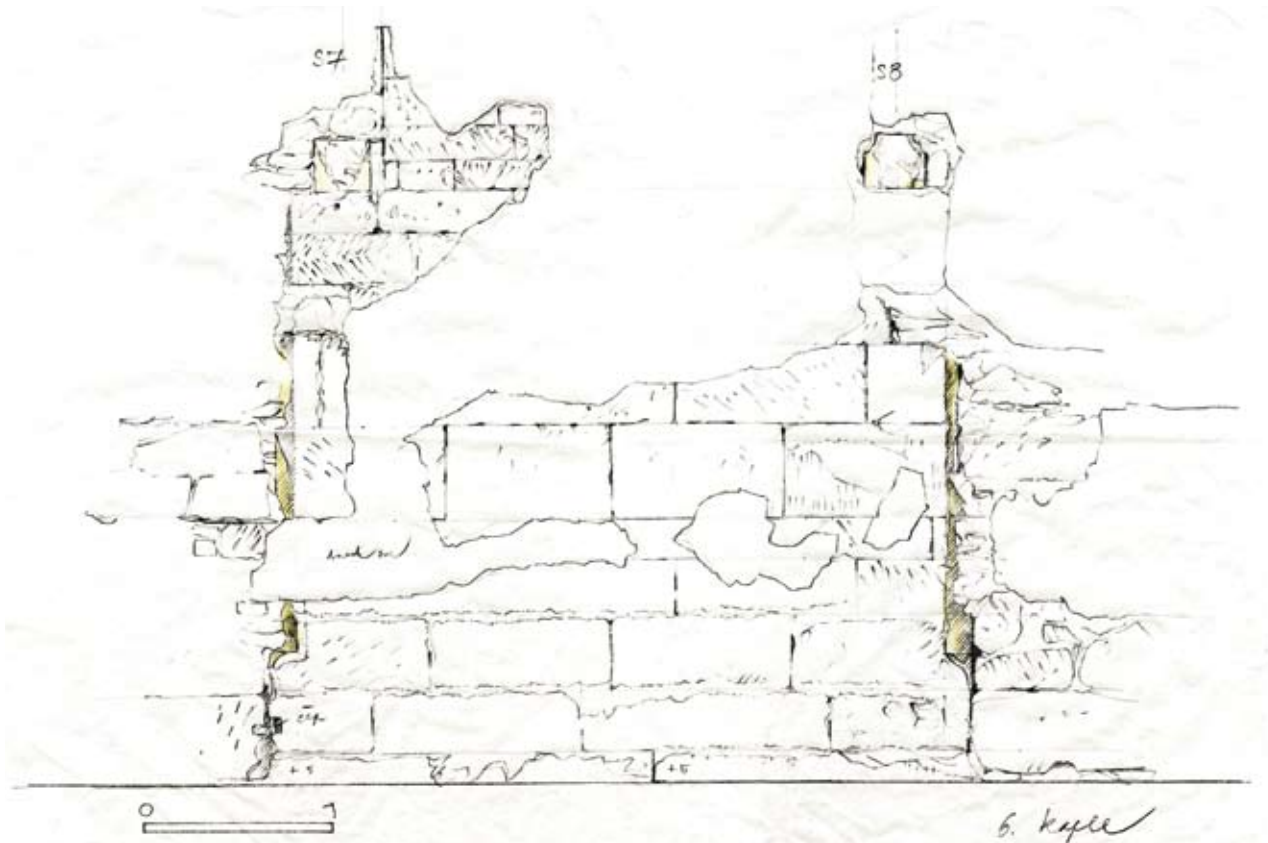
také v malém rozsahu rozpoznán na vnitřním okosení třetí zaniklé kaple. Zásadní význam má jiný nález barevnosti na okosení východní špalety páté kaple: jde průkazně o dvě červené souběžné štětcové linie, vzdálené od sebe 2 cm.

Jak již bylo výše připomenuto, při výzkumu západního románského portálu byla v roce 2007 v interiéru odhalena

půlkruhová nika, zazděná v šedesátých letech 17. století. V této 50 cm hluboké nische bylo tak zakonzervováno souvrství středověkých interiérových omítek a vápenných nátěrů, které mají pro zkoumání románské a gotické povrchové úpravy interiéru plaského kostela zásadní význam (obr. 14). Není důvodu se domnívat, že tyto omítkové vrstvy



Obr. 12. Plasy, kostel Nanebevzetí Panny Marie. Severní obvodová zeď v prostoru 1. kaple. (Kresba Z. Chudárek, 2010)



Obr. 13. Plasy, kostel Nanebevzetí Panny Marie. Severní obvodová zeď mezi 5. a 6. kaplí. (Kresba Z. Chudárek, 2010)



Obr. 14. Plasy, kostel Nanebevzetí Panny Marie. Západní portál, půlkruhová nika nad dveřním otvorem při pohledu z interiéru. (Foto Z. Chudárek, 2007)



Obr. 15. Plasy, kostel Nanebevzetí Panny Marie. Odsekaná gotická klenební konzola (S3) krácené přípory. (Foto Z. Chudárek, 2009)

a barevné nátěry souvisí pouze s výtvarnou výzdobou portálu. V této nise jsou patrně uchovány původní omítkové a nátěrové vrstvy, kterými byl v průběhu 12.–14. století vybaven celý interiér kostela. Starší románská omítka s hrubší povrchovou strukturou zde plasticky kopíruje nepravidelnosti rubu půlkruhové konstrukce ústupkového portálu, která se uplatňuje v čele horní partie niky. Původní omítka je zčásti překryta kletovanou gotickou omítkou s bílým nátěrem, zdobeným zdvojenými červenými liniemi iluzivního kvádřového kamenného zdiva. Jednotlivé iluzivní kvádry jsou dále pojednány motivem šupinek, které mají vytvářet iluzi plastického bosování. Šupinkový motiv spíše připomíná románské výtvarné cítění; vznik této iluzivní malby je tak možno časově zařadit do doby ještě před polovinou 13. století. Malba byla dále překryta červeným nátěrem.

Motiv iluzivních kvádrů, vytvářených dvojicemi červených linií, je typický pro cisterciáckou řádovou architekturu především ve 13. století. Například v rakouských klášteřích Heiligenkreuz (1133) a Wilhering (1146) byla obdobná iluzivní výmalba realizována v konventu a křížové chodbě v době před rokem 1250, ve Žďáru (1251) v kostele po polovině 13. století.

Jak již bylo výše uvedeno, kletovaná omítka byla používána v gotickém období jak v interiéru, tak i na fasádách. Doposud byla tato omítka spojována v odborných kruzích pouze s obnovou kostela v první polovině 14. století. Při dodatečném průzkumu západního průčelí kostela, v souvislosti se sejmutím a restaurováním litinové nápisové desky z 19. století, bylo zjištěno, že současné monumentální barokní okno v ose průčelí je vlastně upravené okno gotické, vzniklé prolomením románského průčelí. Při bourání otvoru pro toto nové okno, s nejvyšší pravděpodobností v první polovině 14. století, byla částečně odstraněna a částečně zazděna dvě původní půlkruhová nálevkovitá okna. Při průzkumu severního, více zachovaného románského okna byla ve vnější nálevkovité špaletě zjištěna kletovaná omítka, kvalitou považovaná za omítku ze 14. století. Ta zde musela být natažena ještě před úvahou o změně koncepce průčelí. Také na ostění

hřbitovního románského portálu se nalézá srovnatelná kletovaná omítka, která zde musela být natažena ještě před výstavbou čtvrté kaple.

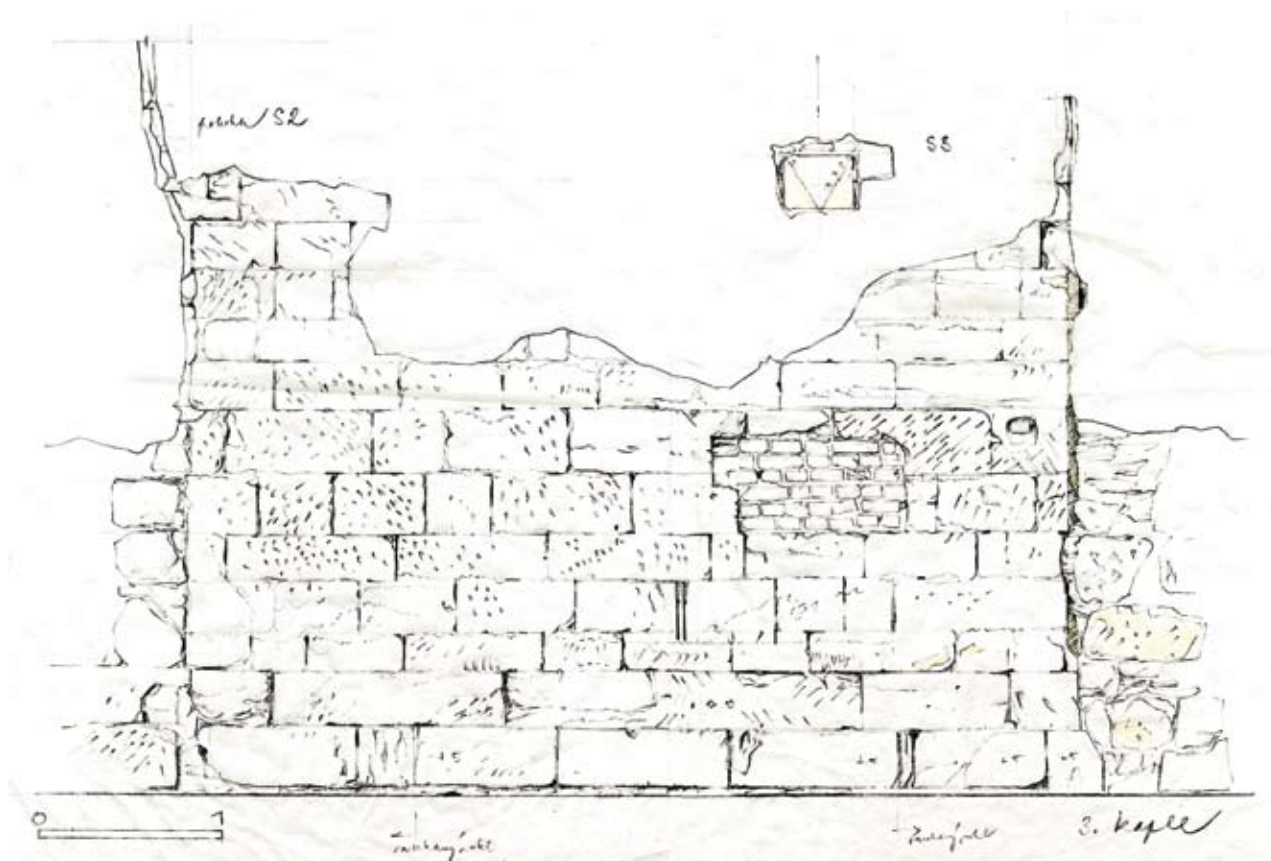
Všechny zjištěné indicie (tvar náběhu okosení první a šesté kaple, iluzivní malba na okosení špalety třetího okna a v nise západního portálu, rustikální omítková vrstva v první a třetí kapli, kletovaná omítka na vnější špaletě torza románského okna západního průčelí a na ostění pohřebního románského portálu) ukazují na rozsáhlou stavební činnost v trojlodí kostela před gotickou úpravou jeho západního průčelí a před jeho zaklenutím. Tuto stavební etapu lze časově zařadit do 13. století, a to s přihlédnutím na drápkovitý tvar náběhů okosení špalet páté a šesté kaple a hlavně s ohledem na výtvarnou iluzivní výzdobu interiéru trojlodí, která časově může souviset s výstavbou patrové kaple mnišského špitálu (sv. Maří Magdalény) a královské rezidence (sv. Václava), realizovanou patrně ve čtyřicátých letech 13. století.

Rozvrh gotických polí křížové klenby v severní lodi, se spekulativně určenou vrcholnicí ve výšce přibližně 780 cm nad současnou podlahou (obr. 11), tak patrně již reagoval (z větší části?) na realizované vstupní portály do severních bočních kaplí na jedné straně a na druhé straně respektoval rytmus románských mezilodních pilířů.²¹

Nová zjištění o raně barokní přestavbě trojlodí v šedesátých letech 17. století

Při obnově klášterního kostela v šedesátých letech 17. století trojlodí kostela získalo zcela novou podobu. Obvodové zdi torza původní hlavní lodi, založené na mezilodní

²¹ Půdorysná dimenze pilířů, podle zjištěné šířky klenebního pasu mezi lodí a transeptem, byla v zásadě 90 × 90 cm, světlá vzdálenost pilířů 330 cm, osová vzdálenost 420 cm. Šířka severní lodi, určená z průběhu původních zdí presbytáře, byla asi 360 cm.



Obr. 16. Plasy, kostel Nanebevzetí Panny Marie. Severní obvodová zeď mezi 2. a 3. kaplí. (Kresba Z. Chudárek)

arkádě, byly pravděpodobně v plném rozsahu sneseny. Z původního trojlodí tak zůstaly zachovány pouze obvodové zdi, které však bylo nutné vyspravit; v dolní partii zdi v poli JIV jsou vsazeny četné vysprávky do původních, hloubkově abradovaných pískovcových kvádrů, provedené cihelným plentováním, ale také jsou zde opravy s vloženými, rozměrnými kusy lomového kamene, pravděpodobně břidlice (obr. 10). Hloubkové poškození kvádrů bylo zjištěno rovněž v soklové partii severní obvodové zdi. Je nutno si uvědomit, že trojlodí, a to především jeho západní část, bylo dlouhodobě bez zastřešení (v době po roce 1420 až po šedesátá léta 17. století). Situaci lokálně výrazně zhoršovala od dvacátých let 20. století cementová omítka. Gotické boční kaple u severní obvodové zdi byly zrušeny a vstupní otvory vyplněny především kamenným zdívem s masivním druhotným použitím většinou částečně poškozených románských kvádrů v kombinaci s lomovou břidlicí. Na některých druhotně vezděných kvádrech se ještě dochovala gotická omítka. Obdobně byl zazděn portál v poli II.

Závěr

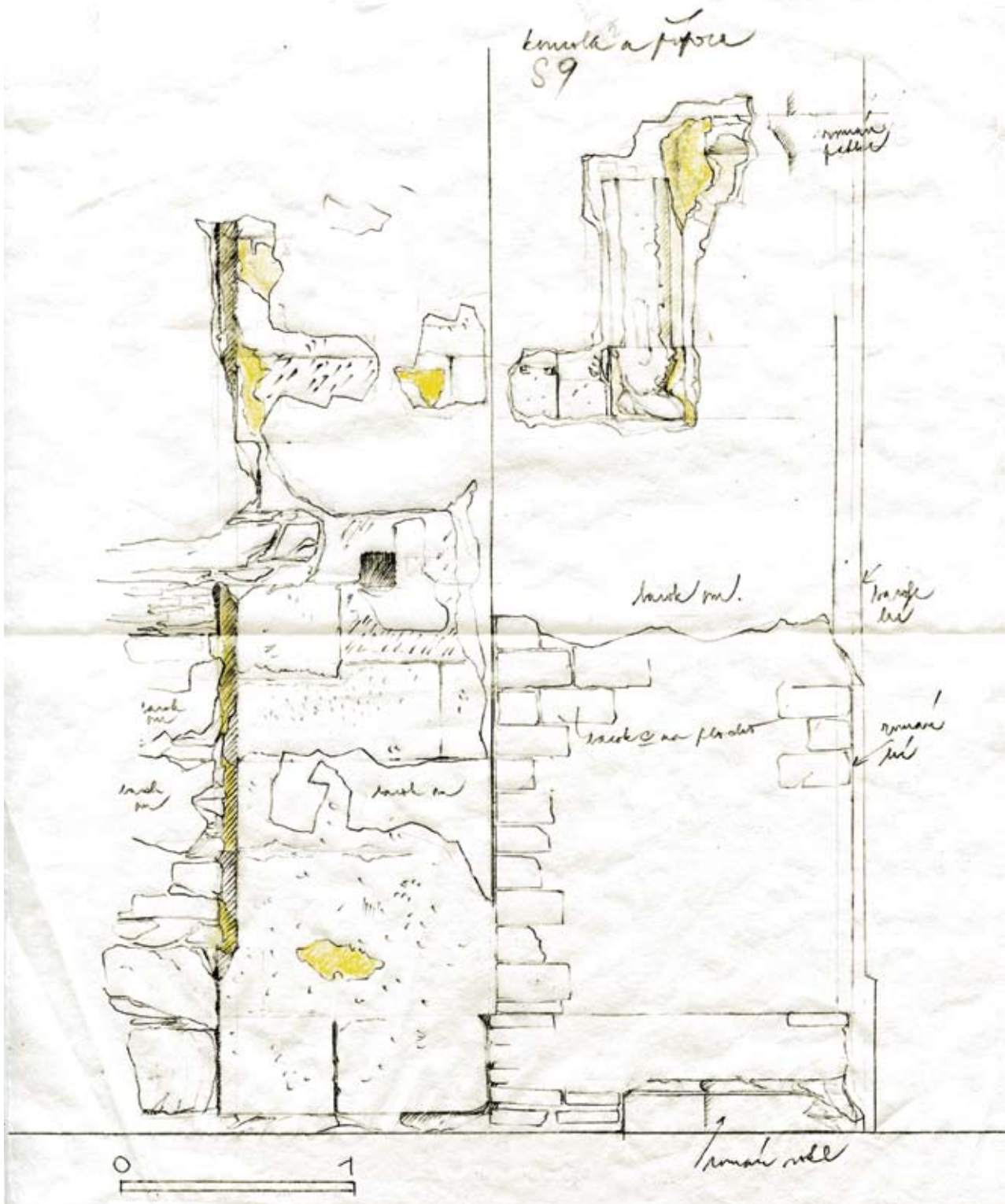
Doplňující průzkum západního románského portálu klášterního kostela v Plasích ze třetí čtvrtiny 12. století, realizovaný v období let 2006–2008, potvrdil výjimečnou hodnotu památky. Plaský portál je typologicky zcela ojedinělý, a to ve spojení náběžní římsy ústupků portálu s ostěním. Velmi neobvyklé je také řešení s průběžným

překladem na celou hloubku dveřního otvoru. V cisterciácké řádové architektuře se takové řešení uplatňovalo jen výjimečně. Jediné další obdobné konstrukční řešení západního portálu je dochováno v jihofrancouzském klášteře v Silvacane (po roce 1147); překlad je zde však asi o polovinu nižší (asi 20 cm). Ústupkový portál v Silvacane, na rozdíl od plaského portálu, má vložené sloupky a nad ostěním je vložený typický překlad s koutovými konzolkami. Nejbližší plaskému portálu je západní portál kostela jihofrancouzského cisterciáckého kláštera Aiguebelle (po roce 1137), ve kterém jsou od 19. století usazeny trapisté. Portál v Aiguebelle, stejně jako portál v Plasích, nemá vložené sloupky do ústupků, avšak náběžní římsa nezačíná až nad ostěním. Průčelí kostela v Aiguebelle má téměř identické řešení s původním západním průčelím plaského klášterního kostela a spolu se západním průčelím kostela jihofrancouzského kláštera cisterciáků Le Thoronet (po roce 1148) tvoří jedinečnou skupinu plochých, výrazně tvarově úsporných řešení, blízkých ideovým východiskům sv. Bernarda z Clairvaux.²²

Průzkum prováděný v souvislosti s opravou interiérových omítek v období let 2009–2010 přinesl některá nová zjištění, která prohlubují dosavadní poznatky o stavebním vývoji této výjimečné kulturní památky:

1. Především byl upřesněn rozvrh klenebního systému trojlodí z počátku 14. století, sestavený z devíti klenebních

22 CHUDÁREK, Z., c. d., s. 18.



Obr. 17. Plasy, kostel Nanebevzetí Panny Marie. Severní obvodová zeď mezi 6. kaplí a nárožím s transeptem. (Kresba Z. Chudárek, 2010)

polí v bočních lodích a rovněž patrně z devíti polí v hlavní lodi (obr. 11).

2. Byl upřesněn typ a pozice (výšková i polohopisná) klenebních patek bočních lodí, tvořených krácenými příporami s konzolou a hlavicí.

3. Byla určena pozice a výška původního letneru.

4. Byla identifikována v pořadí šestá zaniklá kaple, do datečně přistavěná, patrně až počátkem 14. století, k severní obvodové zdi trojlodí. Její výstavbou byl zrušen původní vstup na hřbitov a portál byl nahrazen novým, takzvaným pohřebním portálem, proraženým v severním průčelí transeptu. Výstavba kaplí patrně souvisela se

zvýšenými nároky na liturgické potřeby rozšiřující se řešolní komunity.

5. Bylo nalezeno torzo portálu v západní části jižní obvodové zdi trojlodí, původně určené pro přístup konvršů do západní části kostela. Tato skutečnost přispívá k diskusi zaměřené na využití institutu konvršů v cisterciáckých kláštorech v českých zemích.

6. Byla připomenuta pravděpodobná, zatím neznámá stavební etapa ze 13. století.

7. Bylo potvrzeno, že v první fázi výstavby klášterního kostela byly vybudovány obvodové zdi trojlodí (severní a západní) do výšky přibližně 300 cm. Současně byl vybudován portál z prostoru kostelní lodi na mnišský hřbitov (v poli SV) a západní ústupkový portál do úrovně svého sklenutí. Výstavba kostela byla zahájena kolem poloviny 12. století špičkovými kameníky.

8. Absence kamenických značek může ukazovat na účast řádové stavební huti, povoláné do Plas v prvních letech výstavby kláštera.

Obnovou interiérových omítek v trojlodí kostela je průzkum obvodových zdí na dlouhou dobu přerušen. Obnovné práce však v následném období budou pokračovat v transeptu a presbytáři, kde je možné očekávat další nová zjištění. V budoucnosti bude nutné také odpovědět na otázky, z nichž některé pravděpodobně zatím ani neumíme formulovat. Jednou z otázek, na kterou zatím neumíme odpovědět, je zastropení kostela v době románské.

Výsledky dosavadních průzkumů konventního kostela nás opravňují k závěru, že stojíme před jednou z nejvýznamnějších cisterciáckých řádových staveb 12. století. Pod raně barokní fasádou a barokními interiérovými omítkami je skryt románský cisterciácký kostel, svou architektonickou hodnotou srovnatelný s obdivovanými díly nejstaršího období řádové cisterciácké architektury, především z jihofrancouzské oblasti. Plaský klášter byl fundací královskou. Je proto dosti těžko přijmout tezi, že takto významná stavba nebyla zaklenuta již v době

románské. Na jediný klenební útvar v trojlodí ukazuje nalezený fragment patkové římsy půlkruhového klenebního pasu mezi severní lodí a transeptem. Pokud by obdobné římsy byly nalezeny i na jiných místech severní obvodové zdi, naproti předpokládaným pozicím hranolových pilířů mezilodní arkády, mohli bychom usuzovat na systém zaklenutí kolmo orientovanými valenými klenbami.²³ Příležitost pro průzkum případné klenby hlavní lodi zatím byla pouze na vnitřní straně původní západní štítové zdi, a to v době, kdy unikátní plaské varhany byly deponovány v restaurátorské dílně. Průzkum byl však výrazně omezen dochovanými barokními omítkami, jejich ochraně byla dána přednost. Tato příležitost se případně znova naskytne při opravě omítek transeptu a presbytáře. Konchu apsidy presbytáře můžeme považovat za původní.

Soubor románských portálů v chrámovém trojlodí může být v budoucnosti doplněn o nálezy dalších dvou v jižním průčelí transeptu. Vstupní portál z dormitáře mnichů do transeptu byl původně přístupný, obdobně jako portál konvršů, vyrovnávacím schodištěm. Portál, patrně zatím skrytý pod barokní omítkou, je znám ze strany dnešního půdního prostoru nad původní sakristií; zazděný dveřní otvor je zde sklenut segmentovým klenebním kamenným pasem. Druhý portál do původní sakristie v ose jižního průčelí může být zachován za barokním oltářem.

Tak jak bylo již připomenuto v příspěvku na semináři v Plasích v roce 2005, pro bývalý cisterciácký klášterní kostel v Plasích jsou dnes daleko důležitější výsledky obnoveného procesu než výsledky stavebně-historických průzkumů. Nedostatečné finanční prostředky na obnovu kostela jsou vyvažovány nemalým úsilím vlastníka. Za vykonanou práci, která přispívá k záchraně plaského kostela Nanebevzetí Panny Marie, mu nezbývá než poděkovat.

23 CHUDÁREK, Z., c. d., s. 17.

Literatura

- ČECHURA, Jaroslav; KUTHAN, Jiří: Středověké stavby kláštera v Plasích. *Památky a příroda*. 1980, roč. 5, č. 4, s. 203–217.
- CHUDÁREK, Zdeněk: Některá nová zjištění o stavebním vývoji klášterního kostela Nanebevzetí Panny Marie v Plasích ve 12. až 14. století. In *Plaský klášter a jeho minulý i současný přínos pro kulturní dějiny*. Plasy, Městský úřad Plasy, 2005, s. 3–24.
- LÍBAL, Dobroslav: *Gotická architektura v Čechách a na Moravě*. Praha, Umělecká beseda, 1948.
- LÍBAL, Dobroslav; PAVLÍK, Milan: Románská budova klášterního hospodářského dvora v Plasích. *Umění*. 1980, roč. 28, č. 6, s. 515–518.
- KAMENICKÁ, Eva: K poznání plaského kláštera na přelomu tisíciletí. In *Plaský klášter a jeho minulý i současný přínos pro kulturní dějiny*. Plasy, Městský úřad Plasy, 2005, s. 25–38.
- KAMENICKÁ, Eva: Nové nálezy v areálu cisterciáckého kláštera v Plasích. In *900 let cisterciáckého řádu*. Praha, Unicornis, 2000, s. 35–45.
- KAMENICKÁ, Eva: Stavební vývoj areálu cisterciáckého kláštera v Plasích ve světle archeologických pramenů. In *Archaeologia historica*. 21. Brno, Muzejní a vlastivědná společnost, 1996, s. 57–80.
- KAMENICKÁ, Eva: Stavební vývoj areálu plaského kláštera ve světle archeologických výzkumů. In *850 let plaského kláštera (1145–1995)*. Mariánská Týnice, Muzeum a galerie severního Plzeňska, 1995, s. 19–36.
- PODLAHA, Antonín: *Posvátná místa Království českého, Arcidiecese pražská*. 3. díl. *Vikariáty: Kralovický, Vlašimský a Zbraslavský*. Praha, Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1909.
- PODLAHA, Antonín: *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu Kralovickém*. Praha, Archaeologická kommise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1912.
- SOMMER, Petr: K otázce využití novověkých písemných pramenů v archeologické praxi. In *Archaeologia historica*. 8. Brno, Muzejní a vlastivědná společnost, 1983, s. 531–540.
- SOMMER, Petr; FOLTÝN, Dušan; VLČEK, Pavel: *Encyklopedie českých klášterů*. Praha, Libri, 1997.

Nepublikované zprávy

CHUDÁREK, Zdeněk: *Areál bývalého cisterciáckého kláštera v Plasích, Založení kláštera a jeho stavební dějiny v letech 1144–1620, Vyhodnocení dosavadního poznání*. Praha, 2003.

LANCINGER, Ladislav; HORYNA, Mojmír: *Kostel Nanebevzetí Panny Marie*. Praha, SÚRPMO, 1980.

LANCINGER, Ladislav; LÍBAL, Dobroslav: *Historický vývoj klášterního areálu v Plasích, Souhrn a doplňky*. Praha, SÚRPMO, 1985.

LANCINGER, Ladislav; PAVLÍK, Milan: *Stavebně historický průzkum sýpky s královskou kaplí*. Praha, SÚRPMO, 1975.

Summary

Survey of perimeter walls of the Assumption church's triple nave in the former Cistercian monastery at Plasy

Keywords: *Plasy — monastic church — Romanesque portal — triple nave (nave, aisles)*

Rehabilitation of historic sites often yields new information on their development and cultural value. Crucially significant for the knowledge of the architectural history of the Assumption church in the former Cistercian monastery at Plasy thus was the discovery of the largely preserved Romanesque west front dating back to the third quarter of the 12th century, enhanced with an original monumental receding portal with a relief tympanum.

Along with the commenced restoration of the interior plasterwork between 2006 and 2008, the survey of the portal continued from the interior. It was established that in the connection with the construction of the Baroque portal in the 1660s the Romanesque jamb was chiselled off to the face of the original Romanesque reveal that was only plastered.

In 2009 and 2010, during the restoration of the interior plasterwork in the aisles, the uncovered Romanesque ashlar masonry was being documented. The evaluation of the exposed masonry and the targeted probes brought in several new findings, namely:

- lay-out of the early 14th-century triple nave's vaulting system, composed of nine severies in the aisles and probably nine severies in the nave,

- type, height and position of the vaulted structures consisting of corbelled shafts with capitals,

- position and height of the original rood screen,

- identification of the sixth chapel, added probably in the early 14th century to the triple nave's north perimeter wall (upon the construction of that chapel, the Romanesque churchyard entrance was abolished and replaced with a Gothic funeral portal, broken through in the transept's north front),

- torso of a Romanesque portal in the west part of the triple nave's south perimeter wall (originally enabling lay brethren to enter the church),

- verification of the working process during the construction of the church's triple nave.

The results of the existing surveys of the convent church justly permit to draw a conclusion that beneath the early Baroque façade and the Baroque interior plasterwork a Romanesque monument is concealed, whose architectural value can be compared with admired works from the earliest period of the Cistercian order's architecture, in particular, in southern France.

The convent church is not the only significant medieval monument preserved in the monastery's compound. Mentioned is the so far unappreciated royal residence whose rooms are preserved in the ground-floor of the early Baroque granary's north wing. New findings made during the last 20 years reveal the original look of the monastery's granary in the early 13th century.

(Translated by Karel Matásek)